

Yazar Bilgileri Author(s)

Prof. Dr.
İsmail ÇALIŞKAN
Ankara Üniversitesi
Tefsir

icaliskan25@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2899-9111

Künye Bilgisi

*Aksaray Üniversitesi, XVII. Tefsir
Akademisyenleri Koordinasyon Toplantısı.*

Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi.

Aksaray: 30 Mayıs-1 Haziran 2025.

Anahtar Kelimeler / Keywords

Tefsir / Tafsīr
Tefsir Ana Bilim Dalı / Department of Qur'anic
Exegesis
Tefsir Eğitimi / Tafsīr Education
Aksaray / Aksaray

Makale Tarihleri / History of Article

Geliş Tarihi / Received

21/06/2025

Kabul Tarihi / Accepted

24/06/2025

Atıf / Citation

Çalışkan, İsmail. “Aksaray Üniversitesi, XVII. Tefsir Akademisyenleri Koordinasyon Toplantısı”. *Kitabiyat İlahiyat Araştırmaları İnceleme-Eleştiri Dergisi* 3/1 (Haziran 2025), 204-226.

Sempozyum İncelemesi/ Symposium Review

2015 yılında Sivas'ta yapılan Koordinasyon Toplantısında 2016-2020 yıllarında toplantının sırasıyla Ankara, Gaziantep, Samsun, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da yapılmasına karar verilmiş, uygulamaya da konulmuştu. Yine 2019 yılında Şanlıurfa'da sonraki üç toplantının 2021-Yalova; 2022-Bursa; 2023-Rize'de yapılması kararlaştırılmıştı. Korona virüs salgını nedeniyle 2020-Diyarbakır toplantısı ertelenmişti. Tefsir AB Dalı Koordinasyon Kurulu'nun çalışmaları sonucu Diyarbakır toplantısının üç yıl aradan sonra Mayıs 2023'te yapılmasına karar verildi, program hazırlandı, Tefsir AB Dalı'nın sorunları ve yeniden yapılmasına ilişkin komisyonlar halinde uzun soluklu çalışmalar yapıldı. Ne yazık ki bu defa da 6 Şubat 2023'te yaşanan büyük Kahramanmaraş depremi nedeniyle Diyarbakır'da toplantının yapılamayacağı anlaşıldı. Araya iki yıllık bir bekleme daha girdi. Koordinasyon Kurulu bu defa gündeme 2019 yılında Şanlıurfa'da alınan karar gereği Yalova, Bursa ve Rize'yi sıraya aldı. Adı geçen şehirlerde toplantı yapılamayacağı anlaşıldı, arayış sonunda toplantının 30-31 Mayıs 2025 Cuma-Cumartesi günleri Aksaray'da yapılması kesinleşti.

Aksaray Valiliği, Aksaray Üniversitesi Rektörlüğü, Aksaray Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Aksaray Belediyesi'nin iş birliği ile gerçekleşme aşamasına gelen toplantı için Aksaray Üniversitesi'nin Konferans Salonunda tefsir AB Dalı öğretim elemanları açılışa katılmaya hazırdı, beş yıl aradan sonra yeni bir heyecan doruktaydı. Saat 14.30'da Kur'an tilavetiyle başlayan açılışa Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi dekan vekili Erşan Sever, üniversite rektörü Alpay Arıbaş,

Aksaray Belediyesi Başkan vekili Yakup Kadri Perek ve Aksaray Valisi Mehmet Ali Kumbuzoğlu kısa selamlama konuşmaları yaptı. Arıbaş, doğru bilginin yanlışla yarıştığı sosyal medya çağında, genç nesillere Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu sadece bilgiyle değil, yürekle anlatılmasının altını çizdi. Ona göre Kur'an-ı Kerim'in doğru anlaşılması ve yorumlanması yalnızca akademik bir mesele değil aynı zamanda toplumsal huzur ve değerlerimizin yaşatılması açısından da son derece önemlidir. Perek, tefsir ilminin toplumsal ve bireysel önemine dikkat çekti ve toplantının sadece bir akademik etkinlik değil, aynı zamanda ilim ve hikmet yolculuğunun önemli bir durağı olduğunu belirtti. Vali Kumbuzoğlu ise zengin bir dini kültürel yapıya sahip olan Aksaray'da böyle bir toplantının yapılmasından duyduğu memnuniyeti dile getirdi; şehrin kültürel geçmişi ve dinî ilimlerle olan tarihî bağları üzerine bilgi verdi; Taptuk Emre gibi ilim ve gönül insanlarının Aksaray'daki tarihî varlığına değindi ve şehrin bazı kaynaklarda 'Şehr-i Sülehâ' diye anıldığını söyledi. Son olarak emekli öğretim üyesi, halen İslam Alimleri Vakfı Başkanı ve Uluslararası Müslüman Alimler Dayanışma Derneği Yüksek İstişare Kurulu Üyesi Nasrullah Hacımuftüoğlu, toplantının gerçekleşmesi aşamasına gelene kadarki arka planı anlattı.

Koordinasyon Toplantısının bu yılki ana teması, Kur'an'ın nüzul devrinde ve dört halife zamanında muhafazası idi. Açılış konuşmalarının ardından başlayan panelin başlığı "Nüzul döneminde Kur'an'ın muhafazası"ydı. İsmail Hakkı Sezer'in yönettiği oturumda ilk tebliği "Nüzul döneminde Kur'an'ın Lafzen

Muhafazası” adıyla Mehmet Dağ (yurtdışında bulunması sebebiyle yerine Necattin Hanay) sundu. Tebliğinde Dağ, Kur’an’ın, nüzul ettiği dönemde yalnızca bir hitap değil, aynı zamanda toplumsal hafızayı inşa eden, dini kimliği belirleyen ve birey-toplum ilişkilerini dönüştüren canlı-sözlü bir olay olduğunu belirtti. Ona göre, yazılı kültürün henüz sınırlı, bireysel ve resmi olmayan biçimlerde varlık gösterdiği bir çağda, Kur’an’ın lafzen muhafazası, olağanüstü bir dikkat ve çok katmanlı bir bilinçle gerçekleşmiştir. “Kur’an’ın lafzen muhafazası”, yüzeyde basit görünmekle birlikte, hem dilsel hem de teolojik anlamda bir dizi yoruma açıktır. Bu nedenle, öncelikle ifadenin potansiyel anlam alanlarını açmak ve bunları analitik biçimde irdelemek önemlidir. Lafız hem sözel hem yazıya dökülen kelimeleri kapsar. Lafzın korunması ise sadece şifahi (sözlü) aktarımı değil, aynı zamanda yazıya geçirilen metnin korunmasını da içerir. Hafızada (sadırlarda) muhafaza ve yazıda (satırlarda) muhafaza, Kur’an’ın lafzen korunmasının iki temel boyutunu oluşturur. Lafzın korunması vurgusu, Hz. Peygamber’in vahiydeki konumunu belirleyen bir yaklaşımı da ima eder. Bu noktada, teolojik bir hassasiyet devreye girer: Hz. Peygamber, Kur’an vahyinde yalnızca bir elçidir; mana ve lafız Allah’a aittir, Peygamber ise bu lafzı olduğu gibi aktarmakla yükümlüdür. Bu yaklaşım, vahyin lafzen korunması ifadesinin altına, ‘Peygamber, anlamı kendi biçimlendirmeyiz, Allah’tan aldığı şekliyle ümmete ulaştırır’ beyanını yerleştirir. Lafzın Allah’a aidiyeti konusunda temel dayanaklar ve argümanlar şunlardır: Yedi harf meselesi ve beşerilik iddialarına reddiye; vahyin lafzî korunmuşluğuna dair ayetler; hitap biçimleri ve

Peygamber'in konumu. Bununla birlikte, Kur'an, önce hafızalara nakşedilmiş, ardından yazıya geçirilmiştir. Bu durum, Kur'an'ın nüzul döneminde şifahi korunmasının neden bu kadar önem taşıdığını anlamamıza yardımcı olur. Yazının gelişmesi ve yazılı nüshaların çoğalması ise Medine döneminde gerçekleşmiştir. Buna göre Kur'an'ın korunmasının sözlü (şifahi) bir süreç olduğu, sosyal ve psikolojik şartların bu aktarımda ciddi rol oynadığı kabul edilmelidir.

"Nüzul döneminde Kur'an'ın Kitabeten Muhafazası" isimli tebliği de Şeyma-Betül Genan kardeşler sundu. Doğal olarak sunumda, eldeki rivayetler ve ulaşılabilen malzeme aracılığı ile yirmi yılı aşkın bir sürede tamamlanan Kur'an'ın vahiy sürecinde ayetlerin nasıl kayda geçirildiği ele alınmıştı. Konuya dair bilgiler kısıtlı olduğundan nüzul döneminde Kur'an'ın en azından bir kısmının yazıldığı kesindir, tamamının yazılıp yazılmadığı, Mekke'de ve Medine'de yazımın keyfiyeti, yazılan malzeme ve yazılanların nerede korunduğuna dair kesin bilgiler yoktur. Tebliğde bu konular hakkındaki bilgiler ve onlardan yola çıkarak geliştirilen fikirler, klasik ulemanın görüşleri ile çağımızda Müslümanlar ve oryantalistlerin görüşleri tasnif ve tahlil edildi.

Koordinasyon programının bir parçası da Nasrullah Hacımüftüoğlu'nun halka yönelik Aksaray Belediyesi Bilim Merkezi Konferans Salonu'nda verdiği akşam konferansıydı. "Kur'an'ın İ'câzı ve Mucizevi Korunmuşluğu" konulu konuşmasında hocamız, inen ayetlerin ilk günden itibaren öncelikle Rasulullah tarafından titizlikle ezberlendiğini, mü'minlere tebliğ

edildiği ve öğretilildiğini, ardından sahabenin gücü yettiğinde ezberlediği ve çeşitli ortamlarda okuduğunu vurguladı. Hz. Peygamber gelen vahiyleri nazmen telaffuz etmiş, dinleyenler de olduğu gibi ezberlemiş veya ezberlemeye çalışmıştır. Rasulullah'ın vefatından sonra Kur'an'ın on beş asırlık tarihsel yolculuğu başlamıştır; o lafzı manasıyla insan kudretinin ötesinde bir yapıya sahiptir. Onun uzun zaman zarfında sağlam bir şekilde korunmasında, insanların üstün gayreti müdahil olduğu gibi ilahi bir tarafı da vardır. Nitekim İslam alimleri, onu taklit etmek isteyenleri Allah'ın bizzat engellediği (Sarfe teorisi) ve sözlerin diziminin mükemmel bir yapıda olması nedeniyle benzerinin getirilemediği (Nazm teorisi) görüşlerini geliştirmişlerdir. Konferansta, Koordinasyon Toplantısının ilmi sunumları halkın anlayacağı tarz ve muhtevada sunulmuştu. Bu yüzden büyük bir kitle tarafından ilgiyle dinlendi.

Tefsir Akademisyenleri Koordinasyon Toplantısının ikinci günü, alanında uzman isimlerin panel ve söyleşileriyle devam etti. Saat 09'da başlayan panelin yöneticisi Necmettin Gökkır, bu sene Kur'an'ın tarihine neden girildiğini izah sadedinde, Kur'an tasavvurunun güncel bir sorun haline gelmesi ve Kur'an hakkında ileri sürülen pek çok temelsiz iddia ve fikirlere akademik cevap verilmesinin istenmesi idi. Gökkır'a göre Kur'an tarihi ve onun günümüze intikali bilimsel tarzda apoloji yapmadan incelenmelidir. Rasulullah'tan sonra nakledilen Kur'an lafız ve manadır. Tefsir ilmi, sahih olarak gelen mushafın içeriğini anlamak ve anlatmakla, manayı bulmakla meşguldür, malzemesi ise Kur'an lafızları ve ayetleridir.

Öte yandan Kur'an tarihi biraz ihmal edilmiştir, onun için gündeme alınmıştır, alınmalıdır. Kur'an'ın metin tarihinde Arap dilinin desteğine ve yazı tarihine ihtiyaç vardır; aynı şekilde metin arkeolojisine ve Mushaf yazmalarına, ses-yazı-anlam boyutunun çalışılmasına ihtiyaç vardır. İşte bu panelde konu bir yönüyle ele alınmakta, Kur'an'ın metinleşme tarihine Müslüman ve Batı perspektifinden bakılmaktadır. Müslüman perspektifinden bakışı Ziya Şen, "Hz. Ebû Bekir ve Hz. Osman Dönemi Kur'an'ın Cem' ve İstinsahı" başlıklı tebliğinde anlattı. İsminden de anlaşılacağı gibi tebliğde Ebû Bekir ve Osman zamanında ayetlerin ve surelerin toplanarak (*cem'*) tek bir yazılı metin haline getirilmesi (Mushaflaştırma) ve daha sonra da mushafın çoğaltılması (*istinsâh*) faaliyetleri incelenmişti. İki dönem de mushafın oluşturulması açısından oldukça hengameli geçmiş, Müslüman toplumun yeni duruma adapte oluşu, Ridde savaşları, fetih hareketleri gibi siyasi-sosyal olaylar böyle bir çalışmayı tetiklemiştir. Özelde ise toplamanın nasıl yapıldığı, kimlerin bu işte etkin olduğu, yazılan malzeme, toplamadan önce sahabenin kısmi ya da tam Mushaflarının imhası, farklı okuyuşların engellenmesi, yazımda uyulacak kurallar, mushafların kaç nüsha yapıldığı ve nerelere gönderildiği gibi pek çok husus rivayetlerle aydınlığa kavuşturulmaya çalışılmıştı. Esasından Mushaf oluşturmanın gayesi, keşmekeşi gidermek, alternatif ve paralel metinleri ortadan kaldırmak ve İmâm Mushafını orta yere çıkarmaktı. Bulunmak istenen ya da bulunan şey ise Hz. Nebî'nin okuduğu ve yazdırdığı nazımdı. Şen, mushaflaştırma faaliyetini bütün yönleriyle aydınlatmanın zorluğuna rağmen yine de genel şemayı

ortaya çıkarmıştı. Tebliğinin özeti mahiyetinde iki halifenin Mushaf çalışmalarının mukayesesini şöyle tablolastırmıştı.

Tablo 1: İki Halifenin Mushaf Çalışmalarının Mukayesesi

H.z. Ebû Bekir	H.z. Osman
Tartışma ve farklı okumalar yoktu	Pek çok tartışma ve farklı okumalar vardı
Yemâme Savaşı yapıldı Pek çok kurrâ şehit edildi Kur'an hakkında endişeye düşüldü	Azerbaycan-Ermenistan seferi yapıldı İhtilaflar baş gösterdi Kıraatler konusunda ayrılıklar ortaya çıktı
Resulullah'tan kalan sahafeler iki kapak arasına alındı Ayetler, Mushaf haline getirildi Mushafa resmi bir hüviyet kazandırıldı	Mushaf çoğaltıldı Ümmet arasında Mushaf birliği sağlandı Okuyuşlar meşruiyet kazandı
Farklı lehçelere izin verildi	Kureyş lehçesi esas alındı

Ziya Şen'in tebliğini müzakere ve değerlendirmeyi Necattin Hanay yaptı. Hanay'a göre Ulûmü'l-Kur'ân'ın karmaşık ve netameli konularının başında, Kur'an'ın metinleşme tarihi ve buna bağlı olarak yedi harf ve kıraatler konusu gelir. Bilgilerin azlığı, rivayetler arasındaki çelişkiler nedeniyle Kur'an tarihi yazımında geriye doğru bir tarih kurma/kurgulama çabası, dilek ve temennilere dayalı tarih inşası dikkat çeker. Hatta Sünnî gelenekte Kur'an'ın metinleşme tarihi ve kıraatler meselesi bir bakıma 'yasak bölge' ilan edilmiş ve bu konuda kesin bir inanç ve anlatı geliştirilmiştir. Kur'an tarihi eserlerinin bu karakterden kurtulması için hesabı verilebilir, sağlam ve sağlıklı bir bakış açısıyla eleştirel yaklaşımları yansıtan çalışmaların yapılması lüzumu ortadadır. Kur'an'ın H.z. Osman dönemindeki metinleşme sürecini anlayanın

önkoşulu yedi harf (*ahrufu's-seb'a*) meselesinin ne olduğunun bilinmesine bağlıdır. Hz. Peygamber ashabına kolaylık olması için “Kur'an'ın yedi harf üzere nazil olduğu”nu ve ondan dilediklerini okumalarında bir sakınca bulunmadığını belirtmiştir. O, lafızlar değişse de mana ve mesaj değişmedikçe farklı okuyuşlara tolerans tanıyor, çözüm sunuyordu. Yani o, alternatif metin üretme serbestisi tanımıştır. Alternatif metin üretme kabiliyetine en iyi (*ekra'*) örnek Übey b. Ka'b'dır. O, anlamı aynı olan kelimeleri kullanıyor, edilgen cümleyi etken ya da tersi yaparak okuyor, ama otantik ve özgün metne bağlı kalıyor, Rasul de onaylıyordu. Ali b. Ebî Tâlib, Abdullah b. Mes'ûd da böyle yapıyordu. “Alternatif metin”, ayetin baştan sona yeniden inşası değil, kimi kelimelerin eş anlamlısının kullanılması, edatların değişimi, kelimelerin takdim te'hiri, cümlelerin etken ya da edilgen hale getirilmesi, kimi yerlerde de mahzuf bir ögenin aşikâr edilmesi ya da tam tersi durumlardır. Bu durum, erken dönem klasik kaynaklarda *el-kırâe' bi'l-ma'nâ* ibaresiyle geçmektedir. İlgili rivayetlerde ve Kemal Atik'in *Karşılaştırmalı Kur'an Tarihi* adlı eserindeki örnekler çoktur. Yedi harf meselesi bu şekilde anlaşıldığı takdirde istinsah heyetinin “şahitlik meselesi” de netliğe kavuşacaktır. Hanay son olarak cem ve istinsah sırasında yaşanan şahitlik meselesinin, Hz. Peygamberin ağzından duyulan, onun talim ve tashihinden geçmiş özgün metni -alternatifini değil- bulma çabası olduğunu vurguladı.

Batı perspektifini inceleyen Naif Yaşar da tebliğinde (“Kur'an-ı Kerim'in Metinleşmesi ve Mushaflaşmasına Dair Oryantalist İddialar”), Oryantalistlerin üzerinde

durdukları en önemli soru ve sorunların bazılarını sıraladı: Kur'an Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu haliyle günümüze gelmiş midir? Hz. Peygamber'in bizzat kendisi Kur'an'ı cem ettirmiş midir? Ettirmişse onun cem ettirdiği mushaf hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze gelmiş midir? Ebû Bekir Kur'an'ı cem ettirmiş midir? Ettirmişse onun cem ettirdiği mushafın özellikleri nelerdi? Osman mushafı çoğaltırmış mıdır? Çoğaltırmışsa ilgili mushaf hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze gelmiş midir? Osman Mushafı öncesinde yazılan sahâbe özel mushaflarının özellikleri ve Osman Mushafı'na kıyasen farklılıkları nelerdi? Osman Mushafı'ndan sonraki dönemlerde de varlıklarını devam ettiren sahâbe özel mushafları var mıdır? Günümüzde keşfedilen Kur'an eski el yazmaları arasında sahâbeye ait özel mushaf metinlerini içeren mushaflar var mıdır? Onlar bu tür soruların cevabını yüzyıllardır bulmaya çalışmaktadır. Bazıları misyonerlik, ideolojik vb. saiklerle hareket edip Kur'an'ın Hz. Peygamber döneminden günümüze geliş keyfiyetine dair son derece karamsar, skeptik bir tablo çizerken, bazıları nispeten daha iyimserdir. Yaklaşık son beş yüzyıldır bu meseleye dair fikir beyanında bulunan oryantalistlerin çoğuna göre Kur'an nazil olduğu haliyle günümüze gelmemiştir. Aksine hem o hayattayken hem de vefat ettikten sonra Kur'an eklemeler, çıkarmalar ve tahriflere maruz kalmıştır. Kur'an son standart şeklini iki asırda ancak alabilmiştir. Diğer bazı oryantalistlere göre Kur'an ilk asrın ikinci yarısında son halini almış olsa da bundan önceki zamanlarda bazı değişimlere maruz kalmıştır. Bununla beraber özellikle çağdaş dönemde keşfedilen el yazmalarının etkisiyle birçok oryantalist Kur'an'ın

değişime uğramadan erken dönemde metinleşip son halini aldığı kanaatini taşımaktadır. Bu noktada özellikle San'a el yazmalarının keşfi Kur'an'ın metinleşme tarihine ışık tutan önemli belgedir.

Bu tebliği müzakere için söz alan Ersin Kabakçı özetle şunları dile getirdi: Naif Yaşar'ın konuyla ilgili kapsamlı literatür incelemesi ve oryantalistlerin görüşlerini gündeme taşıması önemlidir. Ancak İngilizce, Fransızca ve diğer dillerden tercümelerde dikkatli olunmalıdır. Buna ek olarak Kur'an'ın metinleşmesi ve Mushaflaşmasına dair tartışmaların eksenine revizyonistlerin konulması metodolojik açıdan tartışma götürebilir. Yaşar, Kur'an'ın teşekkül tarihini çok daha uzun bir zaman dilimine yayan ve Hicaz dışına taşıyan revizyonistlerin karşısına "geleneksel" oryantalist yaklaşımı konumlandırmakta ve adeta bu yaklaşımı geleneksel İslami anlatıyı destekler tarzda gündeme getirmektedir. Oysa P. Casanova, C. Torrey, S. Hurgronje, R. Bell, R. Paret, W. M. Watt gibi araştırmacılar, Kur'an tarihine dair geleneksel anlatı konusunda revizyonistler kadar karamsar olmasa da Kur'an'a Müslümanlarla aynı manada bir 'otantiklik' atfı yapmamaktadırlar. Geleneksel oryantalist paradigmanın revizyonistlerden farkı, Kur'an'ın teşekkül tarihini 7. yüzyıla ve Hicaz'a konumlandırmalarıdır. Bununla birlikte bahsi geçen isimler, Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ya da Hz. Osman dönemindeki faaliyetler esnasında Kur'an'a ekleme, çıkarma, değiştirme gibi farklı tasarruflarda bulunulmuş yahut bazı ayetlerin unutulmuş olabileceğini açıklıkla dile getirmektedirler. Dolayısıyla bu isimlerin Kur'an'a yönelik otantiklik atfı, vahiylerin tam

korunmuşluğuna değil ‘tarihsel otantiklik’ diyebileceğimiz, Kur’an’ın 7. yüzyıla ait ve kendi dönemini anlatan bir metin olmasına yöneliktir. Bu itibarla, oryantalistlerin Kur’an’ın otantikliğine dair geleneksel anlatıyı olumluyor görünen ibarelerinin esasen tam olarak neyi kastettiğini anlamaya dönük yakın okumalara ihtiyaç duyulmaktadır. Öte yandan meseleye yaklaşımda Müslüman ve gayrimüslim araştırmacılar arasındaki paradigmatik farklılık, bazı anahtar kavramların tanımındaki farklılaşmalarda da kendini göstermektedir. “Kur’an’ın otantikliği”, “Mushaf’ın otantikliği”, “Kur’an’ın kaynakları”, “Kur’an’ın kökeni”, “Kur’an’ın toplanması ve çoğaltılması” gibi ifadelerin oryantalist literatürdeki kullanımlarının Müslümanların verdikleri mana ile aynı değildir. Yine Müslümanlar açısından teolojik önemi haiz bu meselenin bir gayrimüslim tarafından aynı düzlemde ele alınması beklenemez. Hâl böyle olunca, Kur’an’ın metinleşmesi ve Mushaflaşması’na dair oryantalist iddiaların akademik tahlilinin hangi açıları kapsamaması ve hangilerini dışarıda bırakması konusu üzerine düşünmek icap etmektedir.

Bu konuşmaların ardından tebliğler ve müzakereler, salondaki dinleyicilerin müzakeresine açıldı. Süleyman Narol, Erdoğan Baş, Emrah Dindi, Mustafa Karagöz, Talip Özdeş söz alarak eleştiri, değerlendirme ve sorular yönelttiler. Tebliğlerde ileri sürülen yedi harf, metin inşası, oryantalistler hakkındaki yaklaşımlar vb. görüşler tonu biraz yüksek bir tartışmayı beraberinde getirdi, cevaplar da gecikmedi.

17. Koordinasyon organizasyonuna ilk defa söyleşi kısmı eklenmişti. Panelin tamamlanmasıyla verilen kısa aradan sonra moderatörlüğünü İsmail Çalışkan'ın yaptığı söyleşiye geçildi. Konuk Betül Özdirek Şahin, konusu "Osman Muhaflarının Akıbeti"ydi. Çalışkan, 2025 toplantısında Kur'an tarihine girilmesini yadırgayan arkadaşlarımızın sorularına cevap sadedinde, toplantı konusun ne olacağı müzakere edilirken güncel tartışmaların gözden geçirildiğini, kamuoyuna az da olsa bir bilgi sunulması, yeni yetişen akademisyenlerin sorunları görmeleri ve birikimden istifade etmeleri gibi faydalar gözetilerek konuyu gündeme getirdiklerini belirtti. Söyleşinin ilk sorusu şuydu: 'Osman Mushaflarının kim için ne önemi var? Niye bu konu hem Müslümanların hem gayr-i müslim araştırmacıların gündemindedir?' Şahin'in cevabının hülasası şöyledir: Hz. Osman Mushafları, Müslümanlar açısından, İslam dininin ilk yazılı nüshaları olması açısından çok kıymetlidir. Bu nüshalar aynı zamanda sahabenin bize bir emanetidir. Bu sebepten Müslümanlar için tarihten günümüze literatürde farklı açılardan ele alınan bir mesele olmuştur. Vahyin değişmediğinin açık bir kanıtı olması sebebiyle Müslümanlar, meseleye imânî bir perspektif ile bakmışlar. Gayrimüslim araştırmacılar ise çok farklı bakış açılarıyla ve yöntemlerle konuyu ele almışlar. İslam dininin aslının bozulduğu iddialarını elyazması Mushaflar üzerinden kanıtlama çabasına girenler ile yalnızca bilimsel bir perspektiften baktığını ve yazılı sürecin nasıl ilerlediğini görmek amacıyla konuya yaklaşanlar olmuş. Dolayısıyla çeşitli perspektiflerden bakılsa da ilk olana ulaşmak hemen her çevrede kıymetlidir, dolayısıyla onların peşine

düşülmüş ve üzerine çalışmalar yapılmış. İkinci soru söz konusu Mushafların kaç nüsha yazıldığı ve nereye gittiği hakkında, cevabı ise genel kabul doğrultusunda. Literatürde Hz. Osman Mushaflarının sayısının en az 4 en fazla 9 olduğuna dair rivayetler bulunuyor. Yine Medine, Mekke, Kûfe, Basra ve Şam gibi şehirlere gönderildiği kaydedilmiş. Bunların dışında ismi geçen şehirler var. Burada en önemli husus, Mushafların sayısını ve nerelere götürüldüğü bilgisini verenlerin konuya vukufiyetidir. Mesela bir seyyah bir şehri gezerken Hz. Osman Mushafı olduğu izlenimine dayanarak eserine öyle kaydetmiş. Bu bilgiye dayanarak “bir adet de bu şehirde var” diye değerlendirilmiş. Bunlar elbette dikkate alınmalı fakat o nüshanın gerçekten Osman Mushaflarından birisi olup olmadığı tetkik edilmelidir. Ayrıca Hz. Osman Mushafları ve ondan istinsah edilen nüshaların yazım özelliklerine dair çalışmaları da göz önünde bulundurmak gerekiyor.

Şahin, “Mushaflara ne oldu?” sorusuna özetle şunları şöyleydi: Hz. Osman Mushaflarının günümüzde hala bulunamadığını söylemem gerekir. Literatürde bu nüshaların günümüze ulaştığına dair veriler mevcut. Bugün itibariyle çeşitli ülkelerde erken döneme tarihlenen nüshalar var, bunların hangi döneme ait olduğunu ortaya çıkarmak için çok sayıda araştırmacı incelemelerine devam ediyor. Son olarak “Osman mushafına veya Mushaflarına ulaşma çalışmaları nasıl yapılıyor? Türkiye dışında hangi çalışmalar var?” diye soruldu, Şahin cevaben, konuyla ilgili projeler yapıldı, çok sayıda kitap ve makale yazıldı, dedi. Bu çalışmalar doğrudan Hz. Osman Mushaflarına ulaşma kaygısı güdüyor denilemez elbette ama daha önce

saydığım sebeplerden dolayı alanda çalışan araştırmacıların ilk nüshalara ulaşması akademik camiada ve toplumda büyük yankı uyandıracaktır. Türkiye’de Tayyar Altıkulaç ile başlayan önemli bir süreç var. Alanda önemli eserler yazılmaya başlandı ve Mushaf araştırmalarında uzman araştırmacılarımız var artık, sayıları giderek artıyor. Batı’da bu çalışmalar çok uzun yıllardır yapılıyordu. Yalnızca bilgi derleme değil saha araştırması ve çalışmalarda kullanılan teknik ekipmanlar da çok önemli. Türkiye’de elyazması Kur’anların önemli bir kısmının görüntülerine online olarak erişilebiliyor ve araştırmacılar bu çalışmaları istedikleri yerden sürdürebiliyor. Bununla birlikte erken döneme tarihlenen el yazmalarına ulaşmak o kadar kolay değil. Fiziksel incelemeler hala araştırmacılar tarafından yapılamıyor. Fotoğraf üzerinden çalışmalarda da kısıtlamalar mevcut. Müze ve kütüphanelerdeki teknik yetersizlikler diğer bir sorun. Atılması gereken çok önemli adımlar var. Almanya, Fransa, İngiltere, ABD başta olmak üzere çok sayıda ülkede bu alanın uzmanları var ve öğrenci yetiştiriyorlar. Elyazmaları üzerine Corpus Coranicum gibi çok önemli projeler de yapıldı. Arap dünyasında da benzer çalışmalar bulunuyor fakat sayı olarak daha az diyebilirim.

Karşılıklı soru-cevap şeklinde devam eden zaman zaman dinleyici soru-katkılarıyla tamamlanan söyleşi genel müzakereye de açıldı. Nasrullah Hacımuftüoğlu anlatılanlardan yeni şeyler öğrenmenin güzelliğini dile getirirken M. Akif Koç, İslam dünyasının henüz mushafların öneminin farkında olmadığı, çok büyük bir emek harcanan Corpus Coranicum projesinde uzun

alışmalara rağmen dünya genelinden toplanan Kur'an yazmaları arasında hiçbir farklılık tespit edilemediği, bu yüzden de çalışmanın sonuç raporunun yazılmadığı; Kemal Atik Hz. Osman zamanında cereyan ettiği söylenen yakılma olayına katılmadığını, Kur'an'ın muhafazasında sözlü geleneğin egemen olduğunu; Hüseyin Yaşar Mushaf basımının 1600'lerde Almanya'da hem de ayet numaralı yapıldığını; Ayşenur Elif Ünal Şahin Corpus Coranicum projesine dair fikirlerini açıkladı; Ali Karataş, Şahin'e 'Batılıların mushafların tarihini belirlemeye yönelik uyguladıkları yöntem ve tekniklerin güvenilirliği konusunda farklı yaklaşımlar var mı?' sorusunu yöneltti ve Harun Şahin ise N. Yaşar'ın oryantalist çalışmalardan bahsederken, Mingana Koleksiyonunda bulunan Kur'an varaklarını alışan Alba Fedeli'nin çalışmasından ve bulgularından bahsetmediğini, bu nüshanın Kur'an-ı Kerim'in ilk dönemlerine ait olduğu ile ilgili Batıda çokça haber yapılmasına rağmen Naif hocanın bu konudan niçin bahsetmediğini, bu nüshanın orijinalliği konusunda ne düşündüğünü sordu? Sorulara verilen cevaplardan hareketle şu notu ekleyelim: Konuşmacıların ve müzakerecilerin üzerinde durduğu bir husus karbon testinin şüpheler barındırdığı, Mushaf yazmalarına uygulanan karbon testlerinin tamamıyla sağlıklı sonuçlar veremeyebileceğiydi. Son olarak Faysal Arpaguş Mushaf yazımında rastgelelik değil sistematik ve bilinçli yazımın gerçekleştirildiğini *te* harfinin açık (ﺕ) ve kapalı (ﺓ) yazılışı üzerinden anlattı. Böylece, serbest müzakerelerle hem tebliğlerde dile getirilmeyen noktalar dillendirilmiş hem de ek bilgi-yorumlarla konular olabildiğince kemale ulaşılmış oldu.

Yeri gelmişken bir iki noktayı belirtmeliyim. Farklı kültürleri incelemeyi Kur'an gündeme getirmişti, Müslümanlar da ilk günden buna ilgi göstermiş, tefsir ilmini ilgilendiren İsraili rivayetler tefsire yansımıştır. Günümüzün ilim-araştırma çalışmalarının mahiyeti farklılaşmıştır. Oryantalistler kendi zaviyelerinden diğer bir kültürü incelemeye almışlar, Müslüman ilim-fikir çevresi ise gerek reddiye gerekse ilmi cevaplarıyla daha çok savunma konumunda kalmışlardır. İki gündür ilim insanların önümüze koyduğu tablo, Gökkr ve Hanay'ın işaret ettiği gibi, savunma hattını geçip hem yüzleşme hem de gerçekleri olabildiğince ortaya sermek zamanının geldiğini göstermektedir. 'Niye ilk zamandan itibaren Kur'an tarihi yazılmadı?' serzenişini tekrar etmenin yararı yok. Pek çok sahada olduğu gibi bunda da öncekiler, var olanı kabul ve korumakla iştigal etmişti. Bilimsel araştırmalar karşımıza yeni tablolar çıkardığı için günün ihtiyacına yine günün nazarıyla mukabele etmek en doğrusu olacaktır. Nitekim Kur'an'ın tarihi son elli yılda somut varlıklar olarak Mushaf yazmaları ön plana çıkmıştır. İster bir varaklı bir yazma ister tam Mushaf olsun, Müslüman araştırmacıların ve bazı Oryantalistlerin buluştukları ortak nokta, Kur'an'ın sağlam bir şekilde günümüze geldiği idi. Bütün araştırmaların hareket noktası aynı olmayabilir lakin tamamının ortaya koyduğu net bir sonuç, Kur'an'ın mevsukiyetine dair inanç ve kitaplardaki bilgilerin yeni bulgularla desteklenmiş olmasıdır. Her şey olmuş bitmiş, ilim sonuçlanmış değil, hatta henüz yolun başında sayılırız. Müslüman dünyanın bu işe girişmesi çok yenidir, teknik, teknolojik, insan gücü ve finansal destekle akademi ve sivil işbirliği ile bu yolda çok yol alınması gerekir. Birkaç

doktora ve makale ile alana giriş yazılmıştır. Gelişme bölümlerinin yazımına geçmek üzereyiz. Daha esaslı sonucun tefsir akademisinin öncülüğünde yazılacağını ummaktayız.

Bu yazıda hem meselenin hassasiyetini göstermek hem de söz sahiplerinin maksatlarını doğruya en yakın yansıtabilmek amacıyla tebliğlerde ve müzakerelerde verilen bilgi ve yorumları biraz genişçe sunmaya çalıştık. Öyle gözüküyor ki konuşulan konuların tamamı bir bütünün parçaları olup, ilerleyen zamanlardaki çalışmalara ufuk açacak, bu konuşmalar, yeni çalışmalarda daha sistemli ve olgunlaşmış haliyle ilim ehline açılacaktır.

Her zaman olduğu gibi Koordinasyon Toplantısının son oturumu, saat 15.00'te başlayan ve Tefsir AB Dalının sorunları ve sonraki koordinasyon toplantıları hakkında önemli kararların alındığı Çalıştay idi. Başkan Celal Kırca, tefsir eğitiminin geliştirilmesine yönelik daha önce yapılan çalışmaları anlattıktan sonra öğrencilerde anlama problemi ve ilgilerinin başka alanlara kayması, iş imkânlarının darlığı, eğitimde birliğin olmaması, tefsirin temel meselelerinde ihtilaf, ortak tanımlarımızın eksikliği, müzakere yerine münazara yapılması, eğitim yöntemlerinde başarısızlık gibi sorunlara işaret etti ve ekledi: Kuramlarla düşünmek ve sorunları çözerken öğrencileri de işin içine katmak zorundayız. Yaşar Düzenli de koordinasyon toplantıları tefsir hocalarının arasındaki dayanışmayı artırması bakımından önemli olmakla birlikte tefsir AB Dalı sorunlarının çözümünde bir ilerleme kaydedilmediğini söyledi. TİDKONSEY'in (Türkiye İlahiyat ve İslami İlimler Fakülteleri Dekanları Konseyi)

birkaç aydır yürüttüğü ve tamamlanma aşamasına gelen “Lisansüstü Eğitimde Kaliteyi Geliştirme Çalışmaları” hakkında bilgilendirme yaptı. İlahiyat eğitimine dair fikirlerini ‘Biz neyin karşılığıyız, neyiz, ne yapıyoruz ve ne istiyoruz? Tefsirin toplumsal karşılığı ne? Tefsir AB Dalının tanımı ve konumu nedir?’ soruları etrafında beyan etti ve ekledi: Sorulara cevap ya da derde deva bir paradigmamız olmazsa sorunları net ortaya koyamayız, cevaplar bulamayız. İlahiyat fakültelerini konumlandırmayı akademik bir duruş, akademik bir konu çerçevesinde istihdamı da tamamlayıcı olarak düşünmeliyiz. Sorunların bir kısmı kendi içimizde bir kısmı üniversitede bir kısmı YÖK’te bir kısmı daha üst seviyede çözülebilir. Ayakları yere basan, ötekileştirmeden müzakereyle anlayarak ilerlenmeliyiz. Ömer Dumlu ilahiyat hocalarının birbirlerine güven duymalarının gereğine dikkat çekti. Hocalar arasında %50 öğrenciler arasında %60-%70 güven var. İki gündür konuşulan konu 1980’den beri konuşulmaktadır, bununla birlikte yeni söylemler ve açılımlar var. Dumlu, her bir ilahiyatçının bir konuda uzman olması gereğine, ders kitaplarının dilinin ağırlığına işaret etti. Bir de Kur’an’ın tedricen inişinin onun muhafazasını kolaylaştırdığına vurgu yaptı. Hatta kendi tefsir çalışmasını bu olguyu göz önüne alarak Mekke dönemini dörde ayırdığını anlattı. Fatma Asiye Şenat, tefsir çalışmalarında ve toplantılarında kadınlara yer verdikleri için ilgililere teşekkürle başladı ve tefsirde bizzat Kur’an’ın bağlamının önemini vurgulayarak sordu: Kur’an’dan kopuk bir tefsir faaliyeti içinde olabilir miyiz? Kur’an’la aramızda ciddi bir kopukluk var, bunu değiştirmemiz gerekiyor. Bu değişmediği sürece Kur’an’ın ufkuna bakma

şansımız oldukça zayıftır. Lisans ve lisansüstü öğrencilerinin Kur'an bilgisinin zayıflığına işaretle fakülte eğitimi boyunca Kur'an'ı baştan sona en az bir defa okumalarını sağlayacak bir müfredatın geliştirilmesini teklif etti. Nasrullah Hacımüftüoğlu, sorunların fazla dile getirilmesinden yakınlık bardağın dolu tarafına bakılmasını ve sürekli tepenin arkasında bir şey aranmamasını tembihledi. Öğrencilerin durumlarına karşı iyi hoca olma çabasına girilmesinin önemini vurguladı. 'Kendimize güvenmeliyiz, çünkü kendisine güvenmeyen başarılı olamaz. Ben öğrencilerimi donanımlı görüyorum, gayet iyimserim' notunu da düştü. Necmettin Gökçir toplantının bu aşamaya gelmesine emek verenlere tek tek teşekkürden sonra toplantıda gurur veren bazı gözlemlerini sıraladı: Çok güzel bir tabloya dönüşen hoca-talebe ilişkisi; hocaların birbirleri ile konuşma ve müzakere fırsatı; tanışmalar, verimli görüşmeler, danışma ve müzakereler; mezun öğrencilerin toplantılara katılarak tefsire destek vermeye devam etmesi; nihayet cesur, idealist ve fikrini beyan etmekten çekinmeyen genç akademisyenlerin ve tebliğlerin varlığı. İsmail Çalışkan ise ilk tefsir AB Dalı toplantısının 1996 yılında 17 kişi ile yapıldığını, bugün tefsir alanındaki 600 civarındaki akademisyenden en az 250'sinin bu salonda bir araya geldiğini; akademiye henüz adım atmış gençlerden en yaşlısına kadar muhteşem bir tablonun bulunduğunu, bundan onur duyduğunu söyledi. Beş yıl ara verildikten sonra toplanmanın çok değerli olduğunu, bunu etkili ve verimli bir şekilde sürdürmenin önemine dikkat çekti. 17. toplantıyı tertip sürecini özetledi, bir de kanaatini paylaştı: Öğrenci yetiştirmede ilke, her şeyi bilen değil bildiğini iyi

bilen, temel mevzuların farkında olan ve onları kavrayan kişiler üretmek olmalı.

Konu eğitim olunca insanın, 'ne kadar da çok sorunumuz varmış!' diyesi geliyor. Kaldı ki biz tefsirciler, eğitimin bize düştüğü kadarıyla ilgileniyoruz. Muhtemelen dışardan görünüşümüzü, toplantıyı izleyen rektör Alpaya Arıbaşı hocanın, "Ben hiç de bu kadar sorununuzun olduğunu bilmezdim." sözü daha iyi özetleyebilir. Belki derde deva acil çözümler bulunmadı, fakat hepsi bir yana iki gün boyunca konuşulanlar ve insan ilişkileri, toplantının amacına ulaştığına dair önemli izlerdi.

Çalıştayın ikinci gündemi 2026 Koordinasyon Toplantısına ilişkin şu sorulardan oluşuyordu: Toplantı belli bir yerde mi yoksa eskisi gibi sırasıyla şehirlerde mi yapılacaktır; bir şehirde yapılacaksa nerede; ücret politikası nasıl olacaktır; önümüzdeki toplantının konusu ne olmalı? E. Baş, Ö. Dumlu, Y. Düzenli, M. Öztürk, M. A. Koç, A. V. Temel, K. Atik, A. Abay, T. Özdeş, N. Hacımüftüoğlu, M. Karagöz söz aldı. Şu teklifler yapıldı: Antalya veya Kızılcahamam gibi kış mevsiminde turistik tesislerde yapılabilir, yer tespitini Koordinasyon Kurulu yapar; her hangi bir ilahiyattaki Tefsir AB Dalı organizasyonu üstlensin; toplantının tertip ve yürütülmesi şirkete verilebilir; her fakülteye gitmiş olmak için toplantı yılda iki defa (birinde normal toplantı birinde çalıştay veya panel) farklı şehirlerde yapılabilir; konuları halka mal etmek için 'Etkili sanal alemde Kur'an tasavvurları' gibi bir konu ele alınabilir, bu iddiaların sahipleri ve basın çağrılır, akademik bir bilim-kritik yapılır; dil üzerinde yoğunlaşılabilir; Koordinasyon Kurulu en önemli iki

meseleyi belirlesin, ilan etsin, konuyla ilgili çalışanlar tebliğ sunsun; nihayet toplantı masrafları tamamen katılımcılara ait olsun; önceden para toplanacak olursa akademik seviyeye göre kademeli bölünsün.

Günün sonunda “Toplantı masrafları katılımcılara ait olacak, toplantının nerede yapılacağı daha sonra yapılacak anketle belirlenecek” kararları önemliydi. Bir karar da Tefsir AB Dalı Koordinasyon Kurulunun şu 12 kişiyle devam etmesiydi: Profesörler: İsmail Çalışkan (Ankara), Yaşar Düzenli (İstanbul), Şehmus Demir (Gaziantep), Necmettin Gökkır (İstanbul), Fatma Asiye Şenat (Eskişehir), Muammer Erbaş (İzmir), Abdulcelil Bilgin (Malatya), Halil Aldemir (Kilis), Nihat Uzun (Trabzon), Doç: Enes Büyük (Samsun), Dr. Öğr. Ü.: Hatice Teber (Antalya), Abdussamet Varlı (Bayburt). Emekli N. Hacımüftüoğlu, C. Kırca ise komisyonun danışmanıdır.

Mehmet Ergün ise ‘son günlerde gündemde olan meal toplatma ve imha karar ve uygulamasını tefsir akademisyenleri ne zaman konu edinecek?’ diye sorarak farklı bir konuya değindi. Yerinde bir soru olmakla birlikte bu toplantıda gündeme almak için geç kalınmıştı.

Necattin Hanay ve Rektör Alpay Arıbaş kapanış konuşması yaparak toplantı noktalandı. Hatıra fotoğrafı çekilmeden olmazdı tabii ki...

Aksaray’a gelmişken Ulucami, Somuncubaba, daha sonra Aşık Höyük, Selime Kasrı, Kilise Camii, İhlara vadisi görülmeden gidilir miydi! Hava sıcak olsa da pek çoğumuzun ilk defa gördüğü bu güzel tarihi mekanlar, ilk

kültür müdürü Mustafa Doğan'ın tatlı anlatımıyla 'ılıman bir ortamda' gezildi.

XVII. Tefsir AB Dalı Koordinasyon Toplantısına katılanlar
(Aksaray 31.05.2025)